

Opmerkelijke rapporten

GRAVELAND J. 1993. *Verzuring, kalkgebrek en problemen bij de eischaaivorming bij vogels in de Nederlandse bossen*. Rapport Nederlands Instituut voor Oecologisch Onderzoek, Heteren. 80 p.

Dat er met de mezen in West-Europa wat aan de hand is, is al enige tijd bekend. Broeden op lege nesten, aanwezigheid van eieren met dunne en poreuze eischalen, onderbrekingen van de eileg met meerdere dagen, windeieren, allemaal verschijnselen die de afgelopen tien jaar dramatisch in frequentie zijn toegenomen. Eerdere meldingen in Nederland over mogelijke oorzaken waren vooral speculatief van karakter. In dit rapport wordt een en ander beter onderbouwd met behulp van experimenten, metingen en grootschaliger onderzoek. Kalktekort is een verschijnsel van de bossen op arme zandgrond en wordt veroorzaakt door het ontbreken van huisjesslakken. Er zijn - overigens erg magere - gegevens die erop wijzen dat de slakken op zandgronden sterk in aantal zijn afgenomen, vermoedelijk onder invloed van zure depositie. Daarbij is het overigens de vraag of er vroeger (20-30 jaar geleden) wel genoeg slakken op arme zandgronden voorkwamen om vogels van voldoende kalk te voorzien voor eischaaivorming. Een achteruitgang van weinig naar zeer weinig slakken kan dan niet afdoende verklaren waarom mezen (en andere soorten) momenteel blijkbaar moeite hebben met de eischaaiproduktie. Helaas is monitoring van slakken in Nederland onbekend.

Het rapport beschrijft nauwkeurig de kenmerken van eieren met kalkgebrek (inclusief kleurenfoto's), de omvang van het probleem in de Nederlandse bossen (20% van de vrouwtjes van Kool-, Pimpel- en Zwarte Mees op arme zandgronden produceren eieren met een slechte schaal; op voedselrijke gronden komt dit niet voor), uit welke bronnen mezen hun kalk betrekken (schelpen en antropogene bronnen; insecten, spinnen en zaden zijn van ondergeschikt belang; miljoenpoten en pissebedden daarentegen bevatten 10-15% calcium, wat de reden zou zijn dat Bonte Vliegenvangers vooralsnog geen last hebben van kalkgebrek), bijvoereperimenten in laboratorium en vrije veld (met duidelijke aanwijzingen voor kalk als primaire bron voor de eischaaivorming), welke kalkbronnen worden aangeboord (schelpenpaden blijken grote invloed te hebben), voorkomen van huisjesslakken in relatie tot het calciumgehalte in de bodem (bemesting met kalk leidt tot sterke toename van slakken), aanwijzingen voor afname van slakken in de afgelopen decennia en de gevolgen van kalkgebrek voor de vogelstand in de bossen. Elk van deze facetten wordt uitgebreid behandeld en in perspectief geplaatst.

De Koolmees is een ideale onderzoeksvogel (gebruiker van nestkasten, makkelijk te houden in gevangenschap) en krijgt dan ook de meeste aandacht. Echter, Koolmezen zijn niet bepaald kenmerkende broedvogels van naaldbossen op arme zandgrond. De vraag is of de bevindingen in dit rapport geldigheid hebben voor oorspronkelijke bewoners van dit voedselarme type habitat. Te denken valt daarbij aan Zwarte Mees (vertoont de-

zelfde verschijnselen), Kuifmees, Boomkruiper, Goudhaan, Winterkoning en Roodborst. In het laatste hoofdstuk wordt hierover gespeculeerd. De soorten van boomkruinen zullen vermoedelijk het meest te lijden hebben van kalkgebrek, omdat ze weinig of geen miljoenpoten en pissebedden vangen. Soorten die op de grond hun voedsel zoeken, zijn mogelijk beter af. Dit zou een mooi vervolgonderzoek kunnen opleveren. Het gaat voorlopig te ver de resultaten van dit onderzoek zonder meer te extrapoleren naar andere dan de onderzochte soorten en terreintypen. Dat er een rampzalige ontwikkeling gaande is, staat echter buiten kijf. En dat kan niet worden opgevangen door fijngestampte kippe-eischalen in de bossen te deponeren, of de bossen te bestrooien met kalk.

Bij vervolgrapportage verdient het aanbeveling om een colofon op te nemen met daarop de gebruikelijke informatie over jaar van uitgifte, uitgevende instantie en plaats van uitgifte, adres en op welke wijze het rapport kan worden verkregen. - Rob G. Bijlsma

VAN DEN TEMPEL R. 1993. *Vogelslachtoffers in het wegverkeer*. (Techn. Rapport Vogelbescherming Nederland 11). Vogelbescherming Nederland, Zeist. 105 p. ISSN 0924.5103.

Jaarlijks komen minstens twee miljoen vogels in het verkeer om, vooral op autosnelwegen. De meerderheid van de slachtoffers wordt gevormd door in Nederland talrijk voorkomende broedvogels. Muizeneters zijn proportioneel gezien het kwetsbaarst, vooral Steenuil, Bosuil, Kerkuil, Buizerd, Torenvalk en Blauwe Reiger. Hun kwetsbaarheid wordt nog vergroot doordat de bermen van snelwegen tegenwoordig verreweg het aantrekkelijkste foerageergebied vormen voor veldmuizeneters. Veldmuizen zijn 25 keer talrijker in bermen dan in het achterland, een aardige indicatie ook voor de kaalslag die in het boerenland heeft plaatsgevonden. Vooral de Kerkuil heeft te lijden van verkeer. Jaarlijks wordt 3-26% van de populatie in het verkeer gedood. Op grond van de gemelde vondsten zijn 26 gevaarlijke plekken voor Kerkuilen op rijkswegen geïdentificeerd. De meeste daarvan liggen in Friesland en Flevoland, wat deels een waarnemerseffect kan zijn. Er worden voorstellen gedaan om het aantal slachtoffers omlaag te brengen. Overigens bracht onderzoek in Schotland en Utah aan het licht dat in het verkeer gedode Kerkuilen een laag gewicht hadden en in een slechte conditie verkeerden (Taylor, Barn Owls, Cambridge University Press). Het zou interessant zijn te weten in hoeverre die vogels sowieso een vroege dood zouden zijn gestorven.

Het rapport is helder gedocumenteerd met een goed oog voor de methodologische problemen bij dit type onderzoek. Veel basismateriaal is in bijlagen beschikbaar. Voor toekomstige rapporten is het verstandig de Engelse onderschriften gewoon onder de respectieve figuren te zetten, in plaats van samen te voegen in een bijlage. - Rob G. Bijlsma